

Janusz Łosowski, *Polaczkówna Maria (1878–1944)* [w:] Tekstowa kartoteka osobowa przemyslan, pod red. Anny Siciak, na stronie Przemyskiej Biblioteki Publicznej; zob. także Janusz Łosowski, *Polaczkówna Maria (1878–1944)* [w:] *Słownik biograficzny twórców oświaty i kultury XIX i XX wieku Polski południowo-wschodniej*, pod red. Andrzeja Meissnera, Kazimierza Szmyda, Rzeszów 2011 s. 329–330 [tu błędnie autor Anna Łosowska, sprostowanie zob. Errata do *Słownika biograficznego...* [w:] *Słownik biograficzny twórców oświaty i kultury XIX i XX wieku Polski południowo-wschodniej. Suplement*, pod red. Kazimierza Szmyda, Rzeszów 2015, s. 156

POLACZKÓWNA Maria (1878–1944), nauczycielka, archiwistka, uczestniczka konspiracji.

Ur. 28 sierpnia 1878 r. we Lwowie. Jej ojciec był powstańcem styczniowym, który we Francji ukończył studia lekarskie, osiadł we Lwowie, ale pracował jako urzędnik.

W latach 1883–1892 uczyła się w prywatnej pensji Sióstr Wizytek we Lwowie. Po jej ukończeniu pracowała jako nauczycielka w domach ziemiańskich. W 1898 r. zdała egzamin maturalny. W 1902 r. rozpoczęła na Uniwersytecie Lwowskim studia historyczne najpierw w charakterze wolnego słuchacza, później już jako studentka.

W r. akad. 1908/1909 pracowała w Instytucie Geografii Uniwersytetu Lwowskiego kierowanym przez prof. Eugeniusza Romera. W 1909 r. zdała egzamin nauczycielski uprawniający do nauczania geografii i historii w państwowych szkołach średnich. W tym samym roku doktoryzowała się w Uniwersytecie Lwowskim na podstawie pracy „Michał Wiszniewski (1830–1848)” napisanej pod kierunkiem L. Finkla.

W 1911 r. rozpoczęła pracę w I Seminarium Nauczycielskim Żeńskim w Przemyślu. Równolegle pracowała w prywatnych szkołach przemyskich, w Prywatnym Gimnazjum Anny i Alfreda Rachalskich oraz Seminarium Nauczycielskim Żeńskim Sióstr Benedyktynek. W szkole tej założyła drużynę skautową. W 1913 r. powołano ją do Komisji kwalifikacyjnej dla nauczycieli szkół ludowych. W latach 1912–1920 była członkiem Zarządu Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Działała też w Towarzystwie Nauczycieli Szkół Wyższych, będąc od roku 1912 do 1920 członkiem Zarządu Koła.

Po wybuchu I wojny światowej wyjechała do Bogumina. Do Przemyśla powróciła w roku 1915 i kontynuowała pracę nauczycielską w I Seminarium Nauczycielskim Żeńskim. Ponownie podjęła też pracę w Prywatnym Gimnazjum Anny Rachalskiej. W roku 1916 wygłaszała odczyty o tematyce historycznej, drukowane w miejscowej prasie. Publikowała też broszury rozwijające świadomość historyczną odbiorców. W 1917 r. Zarząd TPN powierzył jej opiekę nad archiwum miejskim.

W lipcu 1920 r. wyjechała do Wilna. Tam została zatrudniona w Archiwum Państwowym, w którym rozpoczęła inwentaryzację akt dawnych. Podjęła też nauczanie w Państwowym Seminarium Żeńskim im. Królowej Jadwigi oraz Gimnazjum im. Elizy Orzeszkowej. W 1921 r. powróciła do Lwowa, w którym uczyła geografii i historii w Państwowym Gimnazjum Żeńskim im. Królowej Jadwigi. Od 1932 kierowała też ogniskiem metodycznym geografii w tej szkole. Prowadziła również pracę oświatową wśród więźniarek, ukrywając to przed otocze-

niem. W gimnazjum pracowała aż do roku 1938, w którym przeszła na emeryturę.

Podczas pracy pedagogicznej współpracowała z Instytutem Geograficznym Uniwersytetu Jana Kazimierza kierowanym przez prof. Eugeniusza Rome-
ra. W r. akad. 1925/1926 otrzymała urlop bezpłatny i wyjechała do Szwajcarii, Francji i Włoch, gdzie zapoznawała się z programami i metodami nauczania geografii, nawiązując kontakt z wybitnymi geografami M. Lugeonem i R. Blanchardem. Współpracowała z Ministerstwem Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w opracowaniu programów nauczania geografii. Dzięki dobrej znajomości języków obcych brała udział w kilku zagranicznych kongresach naukowych (Kairze, Cambridge, Belgradzie i Warszawie).

Od września 1939 roku przebywała we Lwowie, gdzie mieszkała razem z siostrą Heleną, archiwistką i docentem historii. Udzielała pomocy uchodźcom, brała też udział w tajnym nauczaniu. Swoje mieszkanie udostępniała dla potrzeb BIP obszaru lwowskiego AK. Po przypadkowej dekonspiracji mieszkania i aresztowaniu siostry ukrywała się, a po uzyskaniu fałszywych dokumentów wyjechała do Warszawy, gdzie dorywczo pracowała w wytwórni kosmetyków. Włączyła się też do tajnego nauczania, a na zlecenie BIP Komendy Głównej AK podjęła też studia nad terytorium Prus Wschodnich oraz zbierała informacje o zbrodniach niemieckich. Pomagała też potrzebującym organizując dla nich paczki z żywnością i środkami higienicznymi. W czasie powstania warszawskiego 5 sierpnia 1944 r. zatrzymana przez żołnierzy SS z pułku RONA była świadkiem gwałtów i okrucieństw. Osłabiona

zapędzono do obozu przejściowego na tzw. „Ziele-
niaku” (dzisiejsze Hale Banacha na Ochocie), w
którym stłoczono kilka tysięcy ludzi w strasznych
warunkach (praktycznie bez wody i żywności).
Prawdopodobnie tam zmarła, ale dokładna data jej
śmierci nie jest znana.

Razem z E. Romerem opracowała podręczniki
szkolne, w 1922 r. *Pogadanki krajoznawcze*, które
wznawiano pięć razy oraz rok później *Geografię dla
II klasy szkół średnich*, która miała później cztery
kolejne wydania. Sama opublikowała przewodnik
metodyczny *Atlasy krajoznawcze* (1925). Większość
jej prac dotyczyła problemów metodyki nauczania
geografii, a wśród nich *Cele i środki nauczania geo-
grafii w szkole średniej nowego typu* (1922), *Ćwi-
czenia geograficzne* (1934), *Wychowawcze wartości
geografii* (1934), *Dydaktyka geografii* (1936). Jej
najwartościowszą pracę historyczną stanowiła
opublikowana rozprawa *Wahania klimatyczne w
Polsce w wiekach średnich* (1925).

Bibliografia: AP w Przemyślu, I Państwowe Seminarium
Nauczycielskie Żeńskie w Przemyślu, sygn. 21, 92, 105;
tamże, Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Przemyślu, sygn.
2 i 3; tamże, Prywatne Gimnazjum Żeńskie Anny Ra-
chalskiej, sygn. 1-6; tamże, Akta miasta Przemyśla, sy-
gn. 618a; AP w Krośnie, Grono Konserwatorów Galicji
Zachodniej, sygn. GK 11; Chład-Urbanek S., *Historia
I Żeńskiej Drużyny Skautowej im. Tadeusza Kościuszki w
Przemyślu* (mps w posiadaniu autora); *Sprawozdanie dr.
K. Kaczmarczyka z podróży do Przemyśla*, „Kwartalnik
Historyczny”, r. 33, 1919, s. 176; „Echo Przemyskie” z
dnia 14 III 1912 r., 29 VI 1913 r., 28 I i 10 V 1917 r.
Bibliografia dydaktyki geografii 1918–1974, oprac. Pi-
skorz S., Zajac S., przy współdziale Nowakowskiej A.,
Kraków 1976; Bobusia B., *Maria Polaczkówna*, Przemyśl

1984; Chałubińska A., *Maria Polaczkówna*, [w:] *PSB*, t. 27, s. 269–271; Kaput W., *Archiwum miasta Przemyśla w latach 1874–1950*, „*Archeion*”, t. 65, 1977, s. 147–148; Łosowski J., *Uwagi na marginesie biogramu Marii Polaczkówny*, „*Przemyskie Zapiski Historyczne*”, R. 3, 1985, s. 211-220.